

Mardin ili ilköğretim okulu öğrencilerinin fiziksel şiddete maruziyetleri ve yaklaşımları

Physical violence exposure and approaches in elementary school students' in Mardin

Betül Battaloğlu-İnanç, Sema Çifçi, Vasfiye Değer

Mardin Artuklu Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Mardin, Türkiye

Özet

Amaç: Bu çalışma, ilköğretim okulu öğrencilerinin, fiziksel şiddete maruz kalma sıklığı ile fiziksel şiddet hakkındaki düşünce, tutum ve davranışlarını saptamak amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem: Mardin il merkezinde bulunan, ilköğretim okullarının tümü araştırma kapsamına alınmıştır. Her okulun, tüm beşinci ve sekizinci sınıf şubelerinden, rastgele yöntemle, 1351 öğrenciye anket uygulanmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin %50,6'sı kız, %49,4'ü erkektir. Öğrencilerin ortalama yaşı 11,9, evlerinde yaşayan ortalama kişi sayısı yedi, ortalama çocuk sayısı üçtür. Öğrencilerin, %13,1'i babalarının annelerine en az bir kez fiziksel şiddet uyguladığını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin %42,6'sı en az bir kez, %30,7'si ise, halen, ara sıra, fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Erkeklerin, fiziksel şiddete maruziyetleri, kızlardan yüksektir ($p<0,01$). Çocukların sınıfları büyüdükçe gördükleri fiziksel şiddet sıklığı azalmaktadır ($p<0,01$). Babanın eğitim düzeyi yükseldikçe, fiziksel şiddet uygulama eğilimi azalmaktadır ($p<0,01$). Aile içi şiddetin olduğu ailelerde, çocukların şiddete maruziyeti yüksektir ($p<0,01$). Öğrencilerin %15,7'si halen fiziksel şiddet içeren kavga etmeyi sürdürmektedir, %5'i fiziksel şiddeti bir çözüm olarak görmektedir.

Çıkarımlar: İlköğretim öğrencilerinin fiziksel şiddete maruziyetleri ve fiziksel şiddet uygulamaları oldukça yaygındır. Bu nedenle temel sağlık hizmetlerinin sunumu içerisinde, çocuk istismarı ve ihmalinin birincil, ikincil ve tersiyer önleme çalışmalarına gereken önem verilmeli, konu ile ilgili resmi ve gönüllü oluşumlar sorunun çözümünde çok disiplinli bir yaklaşımla birlikte çalışmalı, yapılan programlar yasal düzenlemeler ile desteklenerek devlet düzenlemelerinde yer almalıdır. (*Türk Ped Arş 2013; 48: 226-34*)

Anahtar sözcükler: Fiziksel şiddet, ilköğretim öğrencileri, Mardin, risk etmenleri

Summary

Aim: This study was performed to determine the frequency of physical violence and to be exposed the opinion, attitude and behaviors of the primary education students about the physical violence.

Material and Method: All of the primary education schools were included the study at Mardin Province Center. Whole fifth and eighth class of the schools were chosen randomized and questionnaire was applied to 1351 students.

Results: 50.6% of girls and 49.4% are boys. The mean age was 11.9, counts of people who lives their home was 7, average child count was 3 of the students. The 13.1% of the students were expressed that their mother was beaten by their fathers. The 42.6% of the students were exposed to violence even a time of all their whole life; the 30.7% of them were still exposed to violence from time to time. The physical violence rate of the boys are more than the girls ($p<0.01$). The violence rate applied to children reduce with their classes, that they educated in ($p<0.01$), and fathers' educational situation advanced ($p<0.01$). Children exposed to violence higher that lives in their family in which present the domestic violence ($p<0.01$). The 15.7% of the students are still carrying on fight that includes physical violence, 5.0% of them consider that the violence is a solution.

Conclusions: The rate of the violence that exposed and considering the violence is very common. For that reason, inside of the basic health service supply; child exploitation and neglect attach importance for at primary, secondary and tertiary prevention studies, official and volunteer organizations must study together multidisciplinary for solving the problem, the programs must supported with legal arrangements and take part at government policies. (*Turk Arch Ped 2013; 48: 226-34*)

Key words: Physical violence, primary education students, Mardin, risk factors

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), çocuk istismarını "Bir yetişkin tarafından, bilerek ya da bilmeyerek yapılan ve çocuğun sağlığını, fizik ve psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışlar" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda amaç değil, sonuçlar önem taşımaktadır. Başka bir deyişle, yetişkinin niyeti önemli değildir, eylemin çocuk üzerindeki etkisi önem taşımaktadır. İstismar fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismar gibi farklı biçimlerde ortaya çıkabilir (1). İstismar, ebeveynin özellikleri, toplumsal sorunlar, aile içi sağlıksız etkileşim ve çocuğun gelişimsel sorunlarıyla ilgilidir. Düşük sosyoekonomik düzey, dar yaşam alanı, geniş aile yapısı, göç olgusunun varlığı, düşük eğitim düzeyi, tek ebeveynli aile, düşük evlilik kalitesi, zayıf ebeveyn çocuk ilişkisi, ebeveyn madde kullanım öyküsünün varlığı, çocuğa yönelik ihmal ve istismarın ortaya çıkmasında zemin hazırlayıcı etkenler olarak bildirilmektedir (2). Anne-baba yoksunluğu ise, ayrı bir iç stres etmeni olarak ele alınabilir. Ölüm, boşanma veya ayrı bir yerde çalışma nedeniyle parçalanmış aileler, çocuk istismarında önemli bir risk grubunu oluşturmaktadır. Anne-baba tarafından ihmal ve istismar edilme, anne-baba arasındaki şiddete tanık olma, parçalanmış aileden gelme veya çeşitli aile sorunlarının çocukta yarattığı duygular, çocuğun yaşam biçimini ve ilişkilerini önemli ölçüde etkileyerek çocuğun bunları öğrenerek taklit etmesine, dolayısıyla istismarcı bir kişilik kazanmasına neden olabilir (3). Özellikle çocuklukta maruz kalınan şiddet, istismar ve ihmal, derin izler bırakmakta, akıl ve ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir. Araştırmalar, şiddetin şiddet doğurduğunu, şiddetin erken yaşlarda öğrenildiğini göstermektedir. Şiddetin sorun çözme, ceza verme aracı, saygı kazanma yöntemi olarak kullanıldığı ortamlarda büyüyen birçok çocuk ve gencin, yetişkin olduklarında özellikle kendi eşlerine ya da çocuklarına şiddet uygulama olasılığını yüksek bulmaktadır. Çocukları şiddetten korumanın, toplumları şiddetten arındırmaya giden yolun başı olarak düşünülürse, bu alanda yapılacak çalışmaların önemi yadsınamaz (4). Geleceğin büyükleri olacak çocukların, sağlıklı yetişkinler olabilmeleri ve sağlıklı nesiller yetiştirebilmeleri, anne babalarının şiddetten uzak, olumlu tutum ve davranışlarıyla mümkündür. Çalışmamız, Mardin ilinde, aile içi şiddetin varlığı ve bu şiddetin, çocuğa yansımalarını ortaya koyabilmek amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Bu araştırma, Mardin il merkezinde bulunan, ilköğretim okullarında eğitim gören 3 422 ilköğretim öğrencisi üzerinde, öğrencilerin fiziksel şiddete maruziyetleri ve yaklaşımlarını saptamak amacıyla yapılan, ankete dayalı tanımlayıcı, kesitsel tipte bir çalışmadır. İl merkezinde bulunan, 27 ilköğretim okulunun tamamı, beşinci ve sekizinci

sınıflarından birer şube olmak üzere, toplam 52 şubeye, rastgele yöntemle anket uygulanmıştır. Sınıfların beşinci ve sekizinci sınıf olmak üzere, iki ayrı gruptan seçilmesinin amacı, şiddetin yıllara göre değişimini saptamaktır. Örneklemeye alınan sınıfların toplam mevcudu 1351'dir. Yanıt oranı %96'dır. Ankete katılan çocukların sayısı, Mardin ilini %95 güven düzeyi ile temsil etmektedir. Gerekli izinler (06/10/2011:148) ve gönüllü onam formları alındıktan sonra, soruların yaşa uygunluğunun kontrolü ve anket uygulanım süresinin saptanması için, araştırmanın ön testi ilköğretim okullarının birinde uygulanmıştır. Öğrencilere uygulanan 52 soruluk çoktan seçmeli anket formu, Elazığ Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı doçenti Dr. S. Erhan Deveci'nin, Elazığ'da okul çocuklarına uygulanan şiddet çalışmasının anketidir. Kendisinin onayı ve teşviki alınarak kullanılmıştır. Anket, çocuk ve ailelerin sosyodemografik özellikleri, anne babanın karşılıklı ilişkilerinin irdelendiği soruların yanı sıra, çocukların fiziksel şiddete maruziyetlerini ve bunun devamlılığını sorgulayan sorulardan oluşmaktadır. Ankette, fiziksel şiddet içermeyen baskıcı davranışlar hariç tutulmuş, dayak ve dövme eylemleri sorgulanmıştır. Ortalama çocuk sayısı, asgari ücret düzeyi ve katları gruplandırmalarda kullanılmıştır. Son bir yıl içinde fiziksel şiddete maruz kalmış olan öğrenciler, halen şiddete maruz kalanlar olarak değerlendirilmiştir. Saha çalışması Kasım 2011 ve Aralık 2011 tarihlerinde yapılmıştır. Elde edilen veriler, SPSS programına kaydedilerek hata kontrolleri, tabloları ve istatistiksel analizleri bu programla yapılmıştır. İstatistiksel analiz yöntemi olarak, ki kare testi ve lojistik regresyon kullanılmış ve p değeri <0,05 ise anlamlı kabul edilmiştir.

Bulgular

Ankete katılan, 1351 öğrencinin, yaş ortalaması 11,9±1,52 yıldır. Öğrencilerin, 668'i erkek (%49,4), 683'ü kız (%50,6) olup, %55,7'si beşinci sınıf (n=752), %44,3'ü (n=599) sekizinci sınıftır. Evlerindeki çocuk sayısı, ortalama 3,0±2,04'dür. Evde ortalama 7,2±2,70 kişi yaşamaktadır. Çalışmaya alınan öğrenci ailelerinin, aylık gelir ortalaması 965,68±176,37 liradır. Ailelerin %25,2'sinin aylık geliri '0-750', %24,4'ünün '751-1 500', %17,2'sinin '1 501-3 000', %33,1'inin '3 000 lira üzeri' olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin %42,6'sı bir kez dahi olsa (n=575), %30,7'si (n=415) ise arada sırada da olsa halen fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Çocuğa uygulanan şiddetin demografik özellik dağılımı Tablo 1'de verilmiştir. Öğrenciler, fiziksel şiddete maruziyet sebeplerini, 'söz dinlememe' %19,6, 'kardeşleriyle kavga etme' %7,8, 'yalan söyleme' %4,6, 'sebepsiz yere' %4 ve 'ders çalışmadıkları için' %3,3 olduğunu belirtmişlerdir. Anne ve babalarının, kendilerine hatalı davranışları karşısındaki tutumlarının ne olduğu sorusuna öğrencilerin %69,7'si 'davranışın hatalı yönlerini açıklayıp ikna eder' yanıtını vermişlerdir. Bu soruya verilen diğer yanıtların dağılımı; 'sert bakar' %13,3; 'sözlü uyarır,

azarlar' %14,1; 'korkutur tehdit eder' %2,1; 'ceza verir' %5,2; 'döver' %3,1 şeklindedir. Fiziksel şiddete maruz kalan öğrencilerin şiddet sıklıkları Tablo 2'de gösterilmiştir. Gösterilen fiziksel şiddetin kimler tarafından uygulandığı Tablo 3'de ve şiddetin nasıl sonuçlandığı da Tablo 4'te belirtilmiştir. Yaralanma derecesinde fiziksel şiddete maruz kalanların %1,7'si bu nedenle doktora gittiğini ifade etmiştir. Buna yol açan fiziksel şiddetin kaynağı %2,8'inde anne ve %2,3'ünde babadır. Uygulanan fiziksel şiddet, 'elle vurma' %25,7, 'kulak çekme' %9,3, 'tekme' %2,6 ve 'kemer, sopa, cetvel' %2,2 kullanımı şeklindedir.

Öğrencilerin, %79,4'ü, anne ve babalarının genellikle iyi anlaşmalarını, %13,1'i ise babalarının annelerine, en az bir kez fiziksel şiddet uyguladığını ifade etmişlerdir. Anne baba ilişkisinde, 'arada bir tartışmalar'dan, 'kavga edip birbirlerine fiziksel şiddet uyguladılar'a, kadar farklı yanıt tablosu oluşmuştur. Babanın anneye fiziksel şiddet uygulaması, 'sık sık tartışmalar' ve 'birbirlerine fiziksel şiddet uyguladılar' olarak belirtilen gruplarda yüksektir (p<0,01). Eşlerinin fiziksel

şiddetine maruz kalan annelerin, çocuklarına fiziksel şiddet uygulaması anlamlıdır (p<0,01), (Tablo 5). Annenin şiddet görmesi, kendi eğitiminin okur yazar düzeyinde olması ile, eşinin eğitiminin ise ilköğretim düzeyinde olması ile ilişkilidir. (p<0,01). Çocuk sayısı 0-3 olan ailelerde, daha fazla çocuk sahibi olan ailelere göre anneye uygulanan şiddet yüksektir (p<0,01). (Tablo 6). Babanın anneye ve çocuklara şiddet uygulaması, aylık geliri '751- 1500' lira' olan ailelerde anlamlıdır (p<0,01). Ailenin refah düzeyi ile annenin şiddet görmesi arasında ters yönde bir ilişki vardır (p<0,01).

Anne ve babanızın ettiği kavga sizi nasıl etkiler? sorusuna verilen yanıtlar, 'hiç kavga etmezler' %83; 'çok kötü etkileniyorum ve uzun süre etkisinden kurtulamıyorum' %4,4; 'etkileniyorum fakat çabuk unutupuyorum' %3,1; 'beni fazla ilgilendirmiyor' %1; 'normal karşılıyorum her ailede olabilir' %2,7; 'araya girip engellemeye çalışıyorum' %1,1 şeklindeydi. Babaların anneye şiddet uygulamadığı ailelerdeki çocukların, 'kavgasız da yaşanır', 'kavga güzel değildir' sözleri anlamlıdır (p<0,01). Babanın anneye şiddet

Tablo 1. Şiddete maruz kalan ve kalmayan öğrencilerin demografik dağılımları

	Şiddete maruz kalan	Şiddete maruz kalmayan	p
Erkek	312 (%46,7)	356 (%53,3)	0,00**
Kız	263 (%38,5)	420 (%61,5)	
Beşinci sınıf	296 (%39,4)	456 (%60,6)	0,00**
Sekizinci sınıf	279 (%46,6)	320 (%53,4)	
Aile gelir düzeyi (751-1 500TL.)	142 (%43,2)	187 (%56,8)	0,00**
Kardeş sayısı	575 (%42,6)	776 (%57,4)	0,110
Çekirdek aile	502 (%43,0)	666 (%57,0)	0,432
Geniş aile	73 (%39,9)	110 (%60,1)	
Anne eğitim düzeyi (okur yazar değil)	196 (%48,8)	206 (%51,2)	0,08
Baba eğitim düzeyi (İlkokul)	162 (%49,1)	168 (%50,9)	0,008*
Anne baba sağ	558 (%42,8)	745 (%57,2)	0,429
Anne baba birlikte yaşıyor	543 (%42,8)	725 (%57,2)	0,509

** :p<0,001 * :p<0,05

Tablo 2. Fiziksel şiddete uğrayan çocukların şiddet sıklıkları

Halen fiziksel şiddete maruz kalan çocuklarda fiziksel şiddet sıklığı	n (%)	En son fiziksel şiddete ne zaman maruz kaldığının sıklığı	n (%)
Hergün	21 (%1,6)	Bugün	31 (%2,3)
Haftada en az 1-2 kez	79 (%5,8)	Bu hafta içinde	82 (%6,1)
Ayda en az 1-2 kez	74 (%5,5)	Bu ay içinde	86 (%6,4)
Yılda en az 1-2 kez	82 (%6,1)	Son altı ay içinde	64 (%4,7)
Çok çok nadir	138 (%10,2)	Bu yıl içinde	68 (%5,0)
Hiç	21 (%1,5)	Bir yıldan fazla	75 (%5,6)
		Hiç	9 (%0,6)
Toplam	415 (%30,7)	Toplam	415 (%30,7)

uyguladığı ailelerde ise çocuğun şiddetten etkilenmesi ve ebeveyn olduklarında, çocuklarına şiddet uygulayabilme ihtimalleri anlamlı bulunmuştur ($p<0,01$), (Tablo 6). Hayatınız boyunca fiziksel şiddet içeren kavga ettiniz mi? sorusunda 'hiç kavga etmeyen' %43,8; 'eskiden 1-2 kez' kavga ettiğini söyleyen %27,8; 'halen ara sıra' kavga eden %15,7 kişi saptanmıştır. Yaşamlarının bir bölümünde, fiziksel şiddet içeren kavgaya karışmış çocuklar, aile içi şiddeti 'normal karşılıyorum, her ailede olabilir' ve 'çok kötü etkileniyorum, uzun süre etkisinden kurtulamıyorum' diyen gruplarda anlamlıdır ($p<0,01$).

Halen, haftada en az 1-2 kez fiziksel şiddete uğrayan çocukların, fiziksel şiddet içeren kavgaya katılmaları, hiç fiziksel şiddete uğramadığını söyleyen çocuklardan istatistiki olarak fazladır ($p<0,01$). Hergün fiziksel şiddete maruz kalan çocukların, anne baba olduklarında çocuklarına fiziksel şiddet uygulayabilecekleri ihtimali, hiç fiziksel şiddete uğramamış olan çocuklarınkinden istatistiki olarak yüksek bir ihtimaldir ($p<0,01$). Doktora gitmesine sebep olacak kadar, fiziksel şiddet gören çocuğun, fiziksel şiddet içeren kavgayı benimsemesi anlamlıdır ($p<0,01$). Hatalı davranışı dövme şeklinde cezalandırılan çocuğun, fiziksel şiddeti hayatın bir parçası olarak görmesi anlamlıdır ($p<0,05$), (Tablo 7).

Bazı olaylar karşısında kaba kuvvet çözüm mü? sorusuna %5'i evet yanıtını vermiştir. 'İleride anne baba olduğunuzda çocuğunuza bir hatası yüzünden fiziksel şiddet uygular mısınız?' sorusuna %6,3'ü evet yanıtını vermiş, 'kavga etmeyi iyi ve güzel' olarak tarif eden %7,1 olmuş, 'güzel bir şey değil ama yaşamın bir parçası' %18,4, 'güzel bir şey değil, istenirse kavga edilmeden de yaşanır' diyen %67,9 olmuştur. 'Kavga etmenin güzel olduğu' ($p<0,05$), 'güzel bir şey değil ama yaşamın bir parçası olduğu', 'kaba kuvvetin çözüm olduğu', 'anne baba olduklarında hatası yüzünden çocuklarına fiziksel şiddet uygulayabilecekleri' erkek cinsiyet hakimiyetinde

söylenirken ($p<0,01$), 'kavganın güzel bir şey olmadığı' kız öğrencilerde ağırlıklı bildirilmiştir ($p<0,01$), (Tablo 8).

Tartışma

Kültürden kültüre ya da aynı kültürün değişik dönemlerinde şiddetin tanımı, amacı ve yönelimi de değişir (5). Tüm dünyada yaygın olarak görülen şiddet uygulamaları ve hangi yaştan olurlarsa olsunlar, çocukların şiddete maruz kalmaları, insani ve toplumsal yaralara yol açar.

Çocuğa uygulanan şiddet

Aile bireylerinin birbirlerini incitmeleri, birbirlerine zarar vermeleri anlamındaki her türlü davranış aile içi şiddettir (6). Ankete katılan öğrencilerin %42,6'sı şiddete maruz kalmıştır. Erkek öğrencilerde ve beşinci sınıflarda bu şiddet yoğunluk kazanmış ve şiddeti uygulayan da en fazla anne olarak saptanmıştır. Nitekim, üniversite öğrencileri ile yapılan araştırmada, çocuklukta %22,6'sı fiziksel şiddetin disiplin tesisi için, %15,9'u, bir konuda ders olması amacıyla ve %16,1'i saygı tesis etmek için uygulandığını ifade etmişlerdir (7). Bir başka araştırmada, öğrencilerin %53,3'ü (%64 erkek, %41 kadın) çocukluk döneminde ev içinde tekmelenme, yumruklanma, iteklenip düşürülme, yakma, diş kaybı, kemik kırılması gibi sonuçları olan şiddet olayları yaşadıklarını bildirmişlerdir. Benzer bir biçimde, 3-17 yaş grubundan çocukları olan anne babalarla yapılan bir araştırma, babaların %17 ve annelerin %35 cezalandırma amacıyla çocuklarını ara sıra (çoğu durumda "bazen") dövdüklerini ifade etmişlerdir (8). Demir ve Işık (9) çalışmalarında da, çocukların hatalı davranışlarında %89,2 öğrencinin sözlü uyarı aldığı, %2,7'sinin dövüldüğü bildirilmiştir. Bilir ve ark. (10), 16 000 çocuk üzerinde yaptıkları çalışmada çocukların fiziksel istismara maruz kalma oranı, 4-6 yaş arası %40,7, 7-10 yaş arası %33,5, 11-12 yaşta %25,8, genelde %33,5 olarak saptanmıştır. Bu oran Batı Anadolu'da %14 iken,

Tablo 3. Fiziksel şiddetin kimler tarafından uygulandığı

	Bir kez fiziksel şiddet görenler	Halen fiziksel şiddete maruz kalanlar
Anne	131 (%22,7)	74 (%17,8)
Baba	115 (%20,0)	56 (%13,5)
Abla, ağabey, kardeş	61 (%10,6)	24 (%5,8)
Arkadaş	44 (%7,6)	20 (%4,7)
Öğretmen	78 (%13,5)	38 (%9,2)
İşyeri sahibim, ustam	4 (%0,7)	1 (%0,3)
Müdür ya da diğer idareciler	23 (%4,0)	12 (%3,0)
Diğer	77 (%13,4)	109 (%26,3)
Yanıtsız	42 (%7,5)	81 (%19,4)

Doğu Anadolu'da %54'e kadar yükselmiştir. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre dünya'da 1-14 yaş grubundaki 40 milyon çocuk istismar ve ihmale uğramakta ve desteğe gereksinim duymaktadır (5). Hong Kong'da yapılan bir çalışmada çocukları disipline etmek amacıyla fiziksel cezalandırmanın geleneksel olarak kullanılan bir yöntem olduğu ve üniversite öğrencilerinin %95'inin çocukluk döneminde fiziksel cezalandırmaya maruz kaldıkları bildirilmiştir. Kanada'da yapılan bir çalışmada çocukların %21,3'ü annelerinin yılda altıdan daha fazla kez kendisine kızıp, bağırıp, azarladığını, %6,6'sı annelerinin yılda altıdan daha fazla kez kendilerine küfür edip, lanet ettiğini ve %5,8'i ise annelerinin yılda 1-2 kez kendisini evden atmak ve kovmakla tehdit ettiğini belirtmişlerdir. Hindistan'da yapılan bir araştırmada annelerin %50'sinin ağır sözel cezalandırmayı, %42'sinin ise ciddi fiziksel cezalandırmayı disipline etmek amacıyla kullandıkları saptanmıştır. Kuveyt'li ailelerin büyük çoğunluğu, çocukları önemli bir suç işlediğinde yaralanma oluşturacak şekilde onları dövüklerini, bir kısım aileler ise yakma ve karanlık bir odaya kilitleme gibi yöntemleri kullandıklarını belirtmişlerdir (11). Çalışmamızda, annelerin babalardan daha fazla şiddet kullanıyor olması, erkek çocukların daha fazla fiziksel şiddete maruz kalması, yaşlarının arttıkça fiziksel şiddete maruziyetlerinin azalmasında benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu bulgular, hemen hemen tüm dünyada da, çocukların yetiştirilmesinden annenin sorumlu olması, çocukların

'terbiye' edilmesinde şiddet kullanımının kabul edilir bir durum olarak görülmesine bağlı olarak yorumlanabilmekte, 'terbiye tesisi' etmekteki yöntemler de yapılan diğer çalışmalarla benzer bulunmaktadır. Çalışmamızda, öğrencilerin %6,7'si, fiziksel şiddet sonucu kendilerinde, morluk, yara, bere, kanama, şişlik gibi bulguların varlığını tanımlamıştır. Öğrencilerin %1,7'si, bu bulgulardan dolayı doktora gitmiş olduğunu belirtmiştir. Literatür bilgileri ile koşut olarak da, aile içi şiddetin genellikle ifade edilmediği, evin içinde yaşanıp bittiği ve şiddeti çoğunlukla anne, baba gibi çocuğun bakım ve güvenliğinden birinci derece sorumlu olan kişilerce uygulandığı anlaşılmaktadır. Nitekim, çalışmamızdaki çocukların büyük çoğunluğunun, anne (%96,2) ve babalarının (%91,9) yaşıyor oldukları görülmektedir.

Çalışmamızda, anne ve babanın birliktelikleri, ayrı ya da boşanmış olmaları, çocuklara uygulanan şiddet ve fiziksel şiddet içeren kavgaya karışmasıyla bağlantılı değildir. Işık (12) Elazığ Çocuk İslahevi'nde yaptığı çalışmada, çocukların %92,9'unun annelerinin, %80'inin ise babalarının sağ oldukları belirtilmiştir. Bu çalışmaya göre ebeveyn kaybı ile suç arasında doğrudan bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Ancak ebeveyn kaybı, göz ardı edilecek bir durum değildir. Çocukta, anne veya baba kaybının etkileri, şiddet ve suç üzerinde doğrudan etkili olmasa da, çocuğun gelişimi üzerinde hayat boyu devam edebilmektedir.

Aile içi şiddet yaşantısı

Çalışmaya alınan öğrencilerin, %13,1'i babalarının annelerine en az bir kez fiziksel şiddet uyguladıklarını belirtmiştir. Güneş ve ark. (13), Malatya'da yaptıkları çalışmada, tıp fakültesi öğrencilerinin babalarının, annelerine karşı %39,6'sının 1-2 kez, %25,6'sının zaman zaman, %3,1'inin de çok sık olarak fiziksel ya da sözlü saldırıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Tıp fakültesi öğrencilerinde de, ilköğretim öğrencilerinde de, aile içi şiddetin varlığı ve yoğunluğu açıkça görülmektedir. Türkiye genelinde, her 10 kadından biri son 12 ayda fiziksel şiddet yaşamıştır. Fiziksel şiddetin yaşanması açısından, bölgeler arasında belirgin bir farklılaşma vardır. Batı Marmara'da fiziksel şiddet yaşama %25 iken, Kuzeydoğu

Tablo 4. Çocuğun fiziksel şiddet sonucu, ne tür bir yaralanmaya maruz kaldığı

	Sayı	%
Yüzde, dudakta, burunda kanama-morluk-şişlik	56	4,1
Vücutta çeşitli morluk, şişlik ve kanama	23	1,7
Kafada şişlik, kesi	5	0,4
Kırık ve çıkıklar	6	0,4
Yaralanma şeklini belirtmeyen	1	0,1
Toplam	91	6,7

Tablo 5. Şiddete uğrayan annenin fiziksel şiddet uygulaması

	Hiç dövmeydi	Seyrek, çok az	Bazen	Sık, sık genellikle	Eskiden dövmeydi, şimdi dövmüyor	p
Çocuğun fiziksel şiddete maruziyeti var	469 (%34,7)	30 (%2,2)	38 (%2,8)	3 (%02)	16 (%1,2)	0,000**
Çocuğun fiziksel şiddete maruziyeti yok	705 (%52,2)	14 (%1,0)	7 (%0,5)	4 (%0,3)	5 (%0,4)	

** :p<0,001 * :p<0,05

Anadolu'da %53 ve Güneydoğu Anadolu' da %48'dir (14). Dünya Sağlık Örgütü, kadınların eşleri ya da partnerleri tarafından şiddete uğrama sıklıklarını, %10-69 olarak bildirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, acil servislere başvuran kadınların %11-30'unun eş ya da partnerlerince yaralandığı, Hindistan'da eş şiddetinin %20-75 arasında olduğu bildirilmiştir (5). Çalışmamızdaki bu düşük oran, kişilerin geçmiş şiddet olaylarını hatırlama ve aktarmadaki zorlukları, Türkiye'de aile sorunlarının aile içinde kalması gerektiğine ilişkin yaygın yaklaşım, gençlerin genelde kendi aileleri ile ilgili olumsuz yanları dile getirmekte yaşadıkları güçlükler ve engeller göz önüne alındığında, bu oranın

gerçekte daha yüksek olduğu izlenimi olmaktadır. Nitekim Kağıtçıbaşı'nın (15) Türkiye'de üç kuşağı kapsayan çalışmasında olduğu gibi, düşük sosyoekonomik düzeydeki annelerin, çocukta en değer verdikleri özelliğin, çocuğun söz dinleme ve itaatkârlığı olduğunu da düşünürsek, şiddete başkaldırının ve dillendirmenin zorluğunun, şiddetin aile içinde sessizce kabulünün nasıl geliştiğini de anlamış oluruz.

Çalışmamızda, annenin şiddet gördüğü ailelerde, çocukların bir kez bile olsa şiddet görmesi ve halen şiddete maruz kalması da yüksek bulunmuştur. Literatür bulguları şiddeti uygulayan erkeklerin yanı sıra şiddet mağduru

Tablo 6. Babanın anneye uyguladığı şiddet

	Standart dışı katsayı	Standartlaştırılmış katsayı			
	B	Standart Hata	Beta	t	Anlamlılık düzeyi
Babanın anneye şiddet uygulaması					
Anne eğitimi	-,105	,014	-,201	-7,378	,000**
Baba eğitimi	,357	,015	,654	23,971	,000**
Çocuk sayısı (0-3 arası)	,004	,001	,098	3,624	,000**
Çocuğun kavgadan etkilenmesi	,417	,028	,417	14,791	,000**
Anne baba olduklarında çocuklarına şiddet uygulayabilme ihtimalleri	-1,280	,193	-,215	-6,627	,000**

Tablo 7. Fiziksel şiddete maruz kalan çocuğun şiddet ile ilgili görüş ve tutumları

	Standart dışı katsayı	Standartlaştırılmış katsayı			
	B	Standart Hata	Beta	t	Anlamlılık düzeyi
En az bir kez fiziksel şiddete maruz kalma					
Kaba kuvvet içeren kavgaya karışma	-,118	,010	-,296	-11,464	,000**
Kavga güzeldir	,003	,000	,203	6,385	,000**
Halen şiddete maruz kalanlar					
Kaba kuvvet içeren kavgaya karışma	,132	,015	,236	8,870	0,000**
Kavga güzeldir	-,003	,001	-,165	-5,054	0,000**
Doktora gitmesine sebep olacak kadar şiddet görenler					
Kaba kuvvet içeren kavgaya karışması	,049	,010	,134	4,979	,000**
Kaba kuvveti çözüm olarak görmesi	,057	,017	,114	5,707	,000**
Hatalı davranış karşısında fiziksel şiddet uygulanan çocuk					
Kavga etmek güzel bir şeydir	1,210	0,571	,335	4,496	0,034*
Güzel bir şey değil ama yaşamın bir parçası	1,311	0,606	,370	4,680	0,031*

** :p<0,001 * :p<0,05

Tablo 8. Öğrencilerin fiziksel şiddet ile ilgili görüşlerinin cinsiyete göre dağılımı							
Öğrencilerin fiziksel şiddet ile ilgili görüşleri	Erkek		Kız		Toplam		p değeri
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Fiziksel şiddet bir çözüm müdür?							
Evet	56	8,4	12	1,8	68	5,0	$\chi^2=62,956$ Sd=3 p<0,01
Hayır	444	66,5	565	82,7	1009	74,7	
Gerektiğinde	168	25,1	102	14,9	270	20,0	
Anne baba olduğunuzda herhangi bir hatası yüzünden çocuğunuza fiziksel şiddet uygular mısınız?							
Evet	57	8,5	28	4,1	85	6,3	$\chi^2=14,881$ Sd=3 p<0,01
Hayır	608	91,0	646	94,6	1254	92,8	
Kavga etmek hakkında ne düşünüyorsunuz?							
Kavga etmek güzel bir şeydir	59	8,8	37	5,6	96	7,1	$\chi^2=7,551$ Sd=2 p<0,05
Güzel bir şey değil ama yaşamın bir parçasıdır	152	22,8	97	14,2	249	18,4	$\chi^2=16,749$ Sd=2 p<0,01
Güzel bir şey değil ve istenirse kavga etmeden de yaşanır	408	61,1	510	74,7	918	67,9	$\chi^2=32,552$ Sd=3 p<0,01

** :p<0,001 * :p<0,05

kadınların da çocuklarını fiziksel ve/veya psikolojik olarak istismar edebildiklerini ortaya koymaktadır. Böylece şiddetin yaşandığı evlerde çocuklar, daha çok şiddete maruz kalabilmektedirler (16,17). Aile içi şiddetin, herhangi bir biçimi yaşandığında, diğer biçimlerinin de yaşanma olasılığının belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Şiddet, ailede sarmal bir biçimde yaşanmaktadır. Şiddetin var olduğu bir ailede, herhangi bir bireyin şiddetten uzak kalması çok güç olmaktadır. Babanın anneye şiddetinin olduğu durumlarda, genelde çocuk, çoğul ve çok boyutlu travma yaşamaktadır. Babasının annesine uyguladığı şiddete tanık olmanın yanı sıra, anne veya baba, ya da hem baba hem de anne tarafından kendisinin de şiddete uğrama olasılığı çok yüksek olmaktadır (18).

Çalışmamızda tüm gruplarda, babanın anneye şiddet uyguladığı belirtilmekte, hem annenin, hem de babanın eğitim düzeyinin artmasıyla, babanın anneye fiziksel şiddet uyguladığını belirtenlerin oranının azaldığı görülmektedir. Bu bulgu, hem Türkiye hem de diğer ülke çalışmalarında, kadının ve/veya kocasının eğitim düzeyi arttıkça, kadına yönelik şiddetin azaldığı yönündeki sonuçlarla uyumludur. Literatür, kadınlarda eğitim düzeyi yükseldikçe şiddet görme yaygınlığının düştüğü yönündedir. Elazığ'da

yapılan çalışma, şiddet gören kadınların %77,3'ünün eğitim durumunu ilköğretim veya altı olarak belirlemiş, bir diğer çalışmada ilköğretim mezunu kadınlar, şiddeti en sık deneyimleyen %62,3'lük bir grup olarak belirlenmiştir (19). Şiddeti erkeğin doğal bir hakkı olarak gören, şiddete maruz kalmayı hak ettiğini düşünen, bunu yaşamının bir parçası olarak algılayan, şiddeti sorgulamayan, ayrı bir yaşamı seçme şansı diğer kadınlara göre daha az olan, koşulsuz itaatkar davranmak durumunda kalan kadınlar, şiddete daha fazla maruz kalmakta ve bu grup daha eğitimsiz olarak gözükmektedir.

Çalışmamızda, babasının annesine şiddet uyguladığını belirtenlerin oranının en yüksek olduğu grup, ailesinin aylık gelirinin 1 500 TL'nin altında olduğunu belirten düşük sosyoekonomik düzeyli gruptur. Şiddetin, en az oranda olduğu gelir grubu da, en üst gelir grubudur. Ekonomik sıkıntının, ailenin ve kocanın gerilimini artırabildiği, artan hane halkı ve çocuk sayısı gibi ek gerilimlerin de şiddet uygulamalarını genel olarak artırdığı, alt sosyoekonomik düzey grubunda genelde eğitim düzeylerinin düşük olabildiği, bunun da şiddet kullanımını artırabildiği belirtilmektedir (18). Ancak, dünyada nüfus tabanlı yapılan araştırmaların sonucuna bakıldığında, ailenin gelir düzeyi

ile kadına yönelik şiddetin tüm çalışmalarda tutarlılık göstermediği, tartışmalı yayınlar da bulunmaktadır (20). Ailenin gelir düzeyi ile kadına yönelik şiddet yaygınlığı ilişkisinin, sadece ekonomik temelli olmadığı gözden kaçmamalıdır.

Şiddetin çocuk üzerindeki etkisi

Yapılan deneysel bir çalışmada, çocukların, anne ve baba arasındaki çatışmayı izlerken yarım saate varan fiziksel uyarımlar yaşadıkları ve sözel olarak ifade etmeseler de anne baba arasındaki çatışmadan olumsuz etkilendikleri bulunmuştur (21). Şiddet mağduru, depresif ve içe çekilmiş anneler, çocuklarını duygusal açıdan besleyemediklerinden, çocuklarında içe yönelim sorunları gelişmektedir (22). Aksine, kadının psikolojik gücünün artması ebeveynlik becerilerini artırarak, çocuklarını olumlu etkilemektedir (23). Aile içi şiddete maruz kalan öğrenciler, verdikleri yanıtlarla, şiddetin etkilerini ifade etmişlerdir. Aile içi şiddet varlığını, 'normal karşılıyorum her ailede olabilir diyen' %2,7'lik bir grupta, yaşadıklarını ifade etmede zorluk çeken, içe çekilmiş bir grup olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak aile içi şiddete tanık olmanın yanı sıra, kendisi de şiddete uğrayan çocuklar, psikolojik sorunlar geliştirmek bakımından daha fazla risk taşımaktadır (24). Çocuklar, şiddete tanık olduklarında şiddetin bir sorun çözme yöntemi olduğunu, şiddetin aile içi ilişkilerin bir parçası olduğunu ve şiddetin diğer insanları kontrol etmenin bir yolu olduğunu öğrenmeye başlarlar (24).

Araştırmalar tutarlı bir biçimde, ebeveynlerinin fiziksel şiddetine maruz kalan çocukların, saldırganlık eğilimlerinin, kötü muamele görmemiş çocuklara göre daha yüksek olduğunu ve şiddetin daha fazla dışa vurulduğunu göstermektedir. Bazı araştırmacılar, çocuğun saldırganlık düzeyinin artmasında, babanın anneye yönelik şiddetine tanık olmanın, çocuğun anne-babanın, kendine yönelik şiddetine maruz kalmasından daha fazla oranda etkiye bulunduğunu, bu etkinin özellikle de erkek çocuklarda daha belirgin olduğunu vurgulamaktadırlar (25,26). Ebeveynler arası şiddete tanık olan erkek çocukların, belirgin biçimde kızlara göre daha fazla şiddet davranışı gösterdiğini saptayan çalışmalar bulunmaktadır (25).

Çalışmamızda, halen, her gün fiziksel şiddet gören çocukların, fiziksel şiddet içeren kavgaya katılmaları, hiç fiziksel şiddet görmediğini söyleyen çocuklardan istatistiki olarak anlamlı düzeyde fazladır. Ayrıca, hatalı davranışları dövme şeklinde cezalandırılan çocukların, şiddetten hoşlanmamasına rağmen, şiddeti kanıksayarak, aile içinde ve akranları arasında da olabileceğini varsaydığımız, şiddete maruz kalan pasif bir grup olarak, hayatlarının bir parçası biçiminde görmelerini düşündürücü ve üzücü bulmaktayız. Üstelik bu çocukların, 'kavga etmek güzel bir şeydir' sözünü ifade etmeleri de, belki ileride akranları arasında ya da sosyal hayatlarının bir bölümünde, şiddeti uygulayabilecek gruba girebileceklerinin ya da zaten o

gruptalar diye düşünmemize sebep olabilecek bulguların öncülleri olabileceğini de düşünmekteyiz. Her gün fiziksel şiddet gören çocukların, anne baba olduklarında, çocuklarına fiziksel şiddet uygulayabilecekleri ihtimali, hiç fiziksel şiddet görmemiş olan çocuklarınkinden, istatistiki olarak yüksek bir ihtimaldir. Dikkat edilirse, çocuk kendisine yönelen veya aile içi şiddetten de görerek örnek aldığı davranışların, kendi yaşantısında yerleşik ve kalıcı hale gelmesine yol açmaktadır. Ailesinin sorunları şiddetle çözdüğüne tanık olan çocuklar, şiddeti kendi ilişkilerinde de kullanma eğiliminde olmakta, bu yöntemleri kullanması nedeniyle okulda ve sosyal ilişkilerinde daha çok sorun yaşamaktadır (27). Şiddete tanık olan çocuklar daha öfkeli ve saldırgan olmakta, ebeveynlerin olumsuz tutumu ve cezalandırıcılığı, öfkeli davranışlar ve çocukla kurulan çatışmalı ilişkiler, çocukların dışa yönelim sorunlarında artışa yol açmaktadır (28,29). Akran istismarı, kabadayılık/zorbalık gibi saldırgan ve güç dengesizliği olan ilişkilerde daha fazla bulunmaktadır (30).

Sonuç olarak, çocukların kendilerini en güvende hissedebilecekleri yer aile ortamı olmasına rağmen, en çok risk altında oldukları yer de yine aileleridir. Tüm dünyada ve ülkemizde, çocukların büyüme ve gelişme süreçleri içerisinde, çocuğa yönelik yaklaşımlarda düzeltilmesi gereken alışkanlıkların olduğu ortadadır. Maruz kalınan şiddetin olumsuz etkileri göz önüne alındığında, çocukları korumak ve sağlıklı gelişimleri konusunda, ailelere ve geniş anlamda topluma hassasiyet yaratacak eğitimler verilerek, önleyici hizmetler desteklenmelidir. Çünkü çocuğa uygulanan şiddet, sadece bireysel sonuçlar içermeyen, bir halk sağlığı sorunudur.

Çıkar çatışması: Bildirilmemiştir.

Kaynaklar

1. Turhan E, Sangün O, Inandı T. Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. Sted 2006; 15: 153-7.
2. Armağan E. Çocuk ihmali ve istismarı: psikoz tablosu sergileyen bir istismar olgusu. New Symposium 2007; 45: 170-3.
3. Bahar G, Savaş HA, Bahar A. Çocuk istismarı ve ihmali: bir gözden geçirme. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi 2009; 4: 51-65.
4. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. İçinde: Korkmazlar OÜ, Kabir R, (yazarlar). Türkiye'de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması. 1.basım. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayınevi, 2010: 10.
5. Güleç H, Topaloğlu M, Ünsal D, Altıntaş M. Bir kısır döngü olarak şiddet. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 2012; 4: 112-37.
6. Öztürk E. Türkiye'de aile, şiddet ve kadın sığınma evleri. İçinde: Öztürk E (yazar). Aile içi şiddet. İstanbul: Birey Yayıncılık; 2010-5: 43.
7. Turla A, Dündar C, Özkanlı Ç. Prevalence of childhood physical abuse in a representative sample of college students in Samsun, Turkey. J Interpers Violence 2010; 25: 1298-308.
8. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Avrupa Birliği. Çocukların ev içinde yaşadıkları şiddet araştırması. 1. Basım. İstanbul: İmak Ofset Basım Yayın, 2012: 39-40.

9. Demir Ü, Işık N. Anne ve babalar tarafından çocuklara uygulanan fiziksel istismar ve ihmalin incelenmesi. *Çocuk Forumu Dergisi* 2000; 3: 23-8.
10. Bilir Ş, Arı M, Dönmez NB, Güneysu S. 4-12 yaşları arasında 16100 çocukta örselenme durumları ile ilgili bir inceleme. İçinde: Konanç E, Gürkaynak I, Egemen A. (yazarlar). *Çocuk istismarı ve ihmali*. 1991. Ankara: Gözde Repo Ofset, 1991: 45-53.
11. Akduman GG. Okul öncesi dönem çocuğu olan annelerin uyguladıkları disiplin yöntemlerinin çocuk istismarı açısından değerlendirilmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 2010; 27: 38-49.
12. Işık G. Çocuk suçluluğunda ailenin etkileri: Elazığ islahavi örneği (tez). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003: 1-126.
13. Güneş G, Kaya M, Pehlivan E. Tıp Fakültesi öğrencilerinin ailelerinde kadına yönelik aile içi şiddetle ilgili bir araştırma. *Toplum ve Hekim* 2000; 15: 391-7.
14. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. İçinde: Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet. Hafm J, Üner S, Kardam F (yazarlar). Ankara: Başbakanlık Yayınları, 2009: 71-82.
15. Kağıtçıbaşı Ç, Ataca B. Value of children and family change: A three decade portrait of from Turkey. *Applied Psychology: An International Review* 2005; 54: 317-37.
16. Haj YM, Tishby O, Zoysa P. Posttraumatic stres disorder among Sri Lankan university students as a consequence of their exposure to family violence. *J Interpers Violence* 2008; 24: 2018-38.
17. Şahin ME, Yetim D, Öyekçin DG. Edirne'de kadına yönelik eş şiddeti yaygınlığı ve kadınların şiddete karşı tutumları. *Cumhuriyet Med J* 2012; 34: 23-32.
18. Baykal T. Ailede kadına yönelik fiziksel şiddet, bu şiddete yönelik tutumlar ve kadının şiddet yaşantısı (tez). İzmir: TC. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı 2008: 1-252.
19. Tanrıverdi G, Şıpkın S. Çanakkale'de sağlık ocaklarına başvuran kadınların eğitim durumunun şiddet görme düzeyine etkisi. *Fırat Tıp Dergisi* 2008; 13: 183-7.
20. Kocacık F, Kutlar A, Erselcan F. Domestic violence against women: A field study in Turkey. *Soc Sci J* 2007; 44: 698-720.
21. Lee WY, Ng M L, Cheung BKL, Yung JW. Capturing children's response to parental conflict and making use of it. *Family Process* 2010; 49: 43-58.
22. Whiffen VE, Kerr MA, Kallos-Lilly V. Maternal depression, adult attachment, and children's emotional distress. *Family Process* 2005; 44: 93-103.
23. Herwing JE, Wirtz M, Bengel J. Depression, partnership, social support, and parenting: interaction of maternal factors with behavioral problems of the child. *J Affect Disord* 2004; 80: 199-208.
24. Ososky JD. Children who witness domestic violence: The invisible victims, social policy. Report: society for research in child development 1995; 9: 1-20.
25. Maxwell CD, Maxwell SR. Experiencing and witnessing familial aggression and their relationship to physically aggressive behaviors among Filipino adolescents. *J Interpers Violence* 2003; 18: 1432-51.
26. Evren H, Tokuç B, Ekuklu G. Trakya Üniversitesi öğrencilerinde şiddet davranışları ve algılanan sağlık ilişkisi. *Balkan Med J* 2011; 28: 380-4.
27. Zhou Q, Wang Y, Deng X, Eisenberg N, Wolchik SA, Tein JY. Relations of parenting and temperament to Chinese children's experience of negative life events, coping efficacy, and externalizing problems. *Child Development* 2008; 79: 493-513.
28. Ghasemi M. Impact of domestic violence on the psychological wellbeing of children in İnan. *J Family Studies* 2009; 15: 284-95.
29. Yeniocak N. Şiddet bağlamında incelenen üç kadın grubunun başa çıkma biçimleri ve bu bağlamda çocuklarında algıladıkları sorunlar (tez) Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı; 2011: 1-171.
30. Alikashiöglu M. Akran istismarı. *Türk Pediatri Arşivi* 2011; 46 Özel Sayı:31-4.